

Світлана
Біленкова,

кандидат
мистецтвознавства,
доцент, Київський
національний університет
будівництва і архітектури

Оберігаючи видатні міста світу
(з досвіду пам'яткоохоронної
справи у Чернівцях)

Svitlana
Bilenkova,

PhD in Art History,
associate professor,
Kyiv National University
of Construction
and Architecture

Protecting Prominent Cities
in the World (on the Experience
of Work on Heritage Protection
in Chernivtsi)

Анотація

Статтю присвячено обміну досвідом пам'яткоохоронної справи у Чернівцях, універсальною окрасою якого з 2011 р. є об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО: — ансамбль колишньої Резиденції митрополитів Буковини і Далмації (архітектор Йозеф Главка, 1864 — 1883). При цьому питання збереження, охорони та сучасного використання об'єктів культурної спадщини в контексті управління історичним ландшафтом міста залишаються досі поза належною увагою. Як ці проблеми вирішувалися у Чернівцях протягом XIX — початку XXI ст., проаналізовано в цій статті.

Abstract

The paper is devoted to the shared experience of the work on heritage protection in Chernivtsi, the universal jewel of which since 2011 is the UNESCO World Heritage site: the former Residence of Bukovinian and Dalmatian Metropolitans building complex (architect Josef Hlávka, 1864—1883). At the same time, issues of conservation, protection and modern use of cultural heritage sites in the context of managing the historic urban landscape are still neglected. Ways to solve these problems in Chernivtsi from the end of the 19th century until the beginning of the 21st century are analyzed in the article.

Масштабний характер швидкоплинних змін і доленосних випробувань в Україні останнім часом торкається всіх сфер життєдіяльності суспільства і, звісно, сфери охорони, збереження та використання об'єктів культурної спадщини.

Сучасний розвиток геополітичних процесів диктує необхідність винайдення креативних шляхів щодо переусвідомлення значення культурної спадщини насамперед на «елементах довіри» за новими принципами прозорості, ефективності «культурних ресурсів» та їх регіональної специфіки. Це призводить до необхідності вживання абсолютно нових заходів для забезпечення стійкості розвитку стратегії нового розуміння і усвідомлення поняття «культурна спадщина»^[1].

Особливої уваги в цьому контексті заслуговують питання збереження та реставрації не тільки нерухомих пам'яток архітектури, а й різноманітних

[1] На 36-й сесії Комітету Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО (Санкт-Петербург, 24.06.2012 — 06.07.2012) ці питання обговорювалися, і було схвалено рішення про прийняття 2015 року нової стратегії щодо розуміння і усвідомлення поняття «культурна спадщина».

архітектурних образів історичних міст як духовного і матеріального середовища. Повній мірою це стосується і культурної спадщини міста Чернівців, духовною сигнатурою якого є містобудівний ансамбль колишньої Резиденції митрополитів Буковини і Далмації (нині — центральний корпус Національного університету імені Ю. Федьковича), визнаний влітку 2011 року об'єктом Світової спадщини ЮНЕСКО [8, с. 230 — 232].

На думку відомої дослідниці архітектурної спадщини Ольги Пламеницької, «Специфіка культурної спадщини полягає в тому, що вона існує на межі матеріального й духовного, науки і мистецтва і є фізичним втіленням духовної сфери суспільства. Культурна спадщина є надзвичайно чутливою і вразливою, і після втручання руйнівних сил потрібно чимало часу для її відновлення (фото 1, 2). Тому ставлення суспільства до своєї культурної спадщини є мірилом його духовної зрілості. Вирішення проблем збереження нерухомої культурної спадщини вимагає проведення історико-містобудівних, історико-архітектурних, мистецтвознавчих, археологічних, історико-топографічних і технологічних досліджень пам'яток, розроблення методології їхнього збереження, формування науково-теоретичної та нормативно-методичної бази» [32, с. 9].

Серед 401 історичного населеного пункту України такі історичні міста, як Київ, Львів, Чернівці, Одеса, Івано-Франківськ, Кам'янець-Подільський, Харків, Дніпро, Донецьк, Запоріжжя та ін., зберігають ту своєрідну пам'ять поколінь, що дає важливі відчуття спадковості й упізнавання.

Чернівецький пам'яткоохоронний досвід, на жаль, залишається досі маловідомим без належного науково обґрунтованого аналізу. Щоб охороняти архітектурну спадщину Чернівців, передусім необхідно ретельно вивчати і розуміти не тільки її художні закономірності та стильові особливості, а й мати знання з історії становлення і розвитку пам'яткоохоронної справи в цьому регіоні. Певною мірою таким досвідом ділилися під час роботи Першої Міжнародної наукової конференції, присвяченої архітектурній спадщині Чернівців австрійського періоду восени 2001 р. [4]. Як зазначено у колективній монографії з історико-містобудівних досліджень Чернівців, «публікація матеріалів цієї конференції на сьогоднішній день — одна з найважливіших подій у справі досліджень і публікацій чернівецького архітектурно-містобудівного спадку» [8, с. 230 — 242].

У роботі цієї конференції вперше взяли участь учені, дослідники архітектурної спадщини, реставратори, архітектори, історики, мистецтвознавці й дизайнери з різних країн світу, зокрема й України. У подальших напрацюваннях дослідники Ф. Був'є [15], С. Біленкова [5; 6; 7; 8; 9; 10; 11; 12; 13; 14; 15; 50; 51], В. Вечерський,

О. Сердюк та Т. Скібіцька [21], М. Віорал-Чапка [17], Т. Дугасва [18; 19], Б. Ларссон [54], М. Никирса [28], Т. Марусик [23], С. Осачук [30; 31], А. Пунін [47] та інші залишили поза увагою питання наукового аналізу становлення та принципів розвитку пам'яткоохоронних інституцій міста.

Відомо, що питаннями збереження об'єктів культурної спадщини у Чернівцях стали опікуватися ще з середини XIX ст., коли в тогочасному суспільстві панував дух романтизму, прокидалася національна гордість і регіональна різноманітність культурних ландшафтів набувала нового значення. Місто як столиця Буковинського краю отримало справедливого визнання «унікальної метрополії симбіозу культур і мистецтв» ще за часів Австро-Угорської монархії [11, с. 73—79].

Так, 1850 р. у Відні за рішенням тогочасного уряду Дунайської монархії було створено Центральну комісію з дослідження та збереження архітектурних пам'яток старовини (K.k.Central-Commission für die Erforschung und Erhaltung der Kunst-und historischen Denkmale). До її складу входили поважні та авторитетні дослідники-культурологи, митці й архітектори, які в різних регіонах Австро-Угорщини були відповідно уповноваженими посланцями регіональних служб з охорони пам'яток старовини. Уродженець Галичини Андреас Мікулич фон Радецький (Andreas Mikulicz von Radecki; 05.11.1804—13.04.1881) [29, с. 733; 49], який з дитинства проживав у Чернівцях, був не тільки визнаним архітектором та упорядником ансамблю головної площі міста Ringplatz (нині Центральної площі), а й, разом з окружним інженером Адольфом Марінім (Adolf Marin), став автором будівництва знаменитої чернівецької ратуші (Rathaus, 1843—1848 рр.) (фото 3); розробником проекту Народного парку (Volksgarten, 1830 р.) з ботанічним садом (нині громадський парк відпочинку імені Т. Шевченка)^[2]; цісарським радником; секретарем Торгово-промислової палати Буковини (1850—1877 рр.); директором вищої промислової школи у Чернівцях та ініціатором створення і першим директором Буковинського промислового музею. Завдяки копіям документів з домашнього архіву родини Мікуличів, які нещодавно подарував авторці цієї статті колишній культурний аташе Посольства Австрії пан Форст-Баттаглія, стало відомо, що першим державним консерватором Буковини та укладачем Переліку об'єктів старовини Чернівців (станом на 1851 р. налічувалося 12 об'єктів) був також відомий уже в ті часи архітектор Андреас Мікулич фон Радецький. За великий внесок у становлення та розвиток пам'яткоохоронної справи у Чернівцях він був нагороджений спеціальною відзнакою і званням Почесного консерватора Австрії.

[2] Парк імені Т. Шевченка входить до Переліку пам'яток культурної спадщини, затвердженого у документації «Коригування історико-архітектурного опорного плану і проекту зон охорони пам'яток та визначення меж і режимів використання історичних ареалів м. Чернівців» за рішенням 14-ї сесії Чернівецької міської ради V скликання від 28.02.2007 № 252.

У фондах Чернівецького обласного архіву зберігається більш пізній оригінал рукопису Переліку цінних об'єктів старовини м. Чернівців, складений Буковинською крайовою управою вже після смерті Андреаса Мікулича фон Радецького в 1912 році. Як стверджує відома краєзнавиця Марія Никирса, на той час у списку нараховувався вже 31 об'єкт. До переліку входили не тільки пам'ятки сакральної і громадської архітектури, а й пам'ятки монументального мистецтва та залишки руїн фортеці Цецино [28, с. 444 — 445].

Таким чином, перші об'єкти старовини, внесені до цього переліку старовини, стали визначними пам'ятками культурної спадщини міста, які в основі своїй і сформували унікальний образ містобудівного ландшафту Чернівців, закарбований у майстерно запланованих містобудівних домінантах, площах, парках і скверах з неповторними панорамами містобудівного ландшафту [21].

Уперше значних змін культурна спадщина міста зазнала 1918 р. внаслідок укладення Версальського миру, коли мапа Європи була змінена і Чернівці опинилися в складі Румунського королівства. Місто перебувало під егідою королівства до 1940-х рр. За рішенням тогочасної влади, у місті було створено спеціальну Комісію з ведення нагляду за розвитком культурних цінностей і товариств, яка займалася не тільки створенням нового художньо-естетичного образу містобудівного ландшафту Чернівців, а й коригуванням тогочасного переліку пам'яток старовини. Протягом 1920 — 1930-х рр. місто набуло зовсім іншого вигляду — зміни у мовному спілкуванні, зовнішній рекламі, назві вулиць і площ; знищення культурно-мистецьких символів та пам'яток монументального мистецтва, які були носіями історії зниклої з карти світу монархії, та встановлення нових [6, с. 112 — 114]. На жаль, саме в ті роки було демонтовано чудові витвори монументального мистецтва з білого каррарського мармуру, каменю і бронзи, які могли б прикрасити фонди багатьох музеїв світу (фото 4). Протягом ХХ ст. схожа ситуація в місті повторювалася неодноразово, коли Чернівці опинялися під тим чи тим політичним впливом [31].

Першими змін зазнали містобудівні ансамблі площ центральної частини міста (нині Центральна, Театральна, Соборна і площа Філармонії), які символізували духовну ауру міста попереднього державного утворення. Фасади історичної забудови епохи романтизму поступово втрачали свою первинну «візуальну чистоту», видозмінюючись внаслідок багаторазових нашарувань різноманітних методів ілюзорного впливу, що досягали через застосування нових технологій в художньо-естетичному забарвленні будівель та їхньому архітектурному декорі. З часом з'ясувалося, що фасадне полотно історичної забудови минулих століть із виразно виявленим ліпним архітектурним декором зафарбували монохромною палітрою сірих та чорних відтінків. Застосування саме такого

забарвлення сприяло тому, що формувалися емоційні враження певної одноманітності містобудівного середовища Чернівців, на тлі якої яскраво виділялися тогочасні новобудови 1920—1930-х рр. [10, с. 112—114]. У наступні роки радянської епохи розроблялися абсолютно інші критерії формування художньо-естетичного образу середовища, яке своєрідною строкатістю кольорів за тогочасними державними стандартами чергової влади становило ідеал взірцевого радянського міста Чернівців^[3]. Тож тільки на початку 2000-х рр. з'ясувалося, що під багаторазовими культурними нашаруваннями фарб різних епох на довгі роки було приховано унікальні автентичні декоративні та рекламні розписи фасадів, сусальна позолота архітектурного декору, поліхромне керамічне оздоблення, ліпнина, безцінні зразки архітектурного декоративного шрифту з позначенням дат будівництва архітектурних об'єктів та багато іншого [10, с. 227].

Нові «вкраплення» архітектурного декору з елементами різних національних стилів румунського необринков'яну або європейського функціоналізму (фото 5, 6) також справляли ілюзорне враження нової образності міста. Зокрема, у парадних житловій еклектичній забудові австрійського періоду (особливо на сходових майданчиках) замінювали полив'яне покриття підлоги, фурнітуру, орнаментальний металодекор і дерев'яне різьблення. Яскравим прикладом впровадження нової ідеології в громадських будівлях можуть слугувати парадні сходи чернівецької ратуші, оздоблені на кшталт румунізованого бароко, та більшість історичних будівель, які формували ансамбль центральної площі міста. Крім того, поява нових кварталів та провулків з будівлями в стилі європейського функціоналізму і необринков'яну, новоутворені алеї, сквери, озеленені зони відпочинку повністю змінили художньо-естетичний образ міста міжвоєнного періоду ХХ ст. Тож перелік пам'яток старовини також було адаптовано відповідно до запитів політичних пріоритетів ідеології Румунського королівства. У 1939 році в списку пам'яток старовини від попередньої політичної епохи залишилося тільки 20 об'єктів, всі інші було знищено або перенесено в інші місця за межі історичного центру міста.

У наступні роки ХХ ст. місто ще кілька разів переживало потрясіння різних політичних впливів, що, безумовно, так чи так позначилося не тільки на розвитку

[3] В архіві ліквідованого 2007 р. відділу Чернівецької міської ради з питань охорони культурної спадщини зберігались спеціальні альбоми (1980—1990-х рр.) у вигляді Технічної документації з інвентаризації колористики історичної забудови м. Чернівців, розробленої НДІ «Укрзахідпроектреставрація» та декілька тисяч паспортів колористичного і художньо-декоративного оздоблення фасадів історичної забудови в межах історичних ареалів міста Чернівців, які за сприяння обміну міжнародним досвідом, успішно розроблялися службовцями відділу протягом 2003—2007 рр.

містобудівної політики міста, його образності та історико-культурної цінності, а й на послідовності процесів становлення і розвитку пам'яткоохоронної справи та обліку пам'яток відповідно до Переліку пам'яток культурної спадщини міста, який постійно змінювався.

Попри повну відсутність дієвих можливостей охороняти культурну спадщину, тогочасні органи влади намагалися вводити ці процеси у певному юридичному напрямку. Нові принципи обліку об'єктів старовини обговорювалися на спеціальних нарадах, внаслідок чого розроблялися паспорти; проводилися відкриті архітектурні конкурси, які виявляли нове «соціально-історичне значення» тієї чи тієї пам'ятки. При цьому більшість архітектурних об'єктів, які входили до вище вказаного Переліку, зберегла характерні риси своєї художньо-мистецької цінності. Але про історію охорони пам'яток міжвоєнного періоду Чернівців ХХ ст. відомо дуже мало. Багато тогочасних документів було вивезено і розпорошено по різних країнах світу, у зарубіжних архівах вони залишились на довгі роки забутими і невідомими.

Безцінним джерелом про збереженість архітектурної спадщини Чернівців того періоду довгий час вважалася тільки стаття колишнього директора Національного заповідника «Софія Київська», відомого українського мистецтвознавця Олексія Івановича Повстенка (1902 — 1973), надрукована 1940 р. в радянському журналі «Архітектура Радянської України», де він досить сміливо і відверто написав: «На високому правому березі Прута розкинулися Чернівці — мальовниче місто зеленої Північної Буковини [...]. Воно відрізняється своєю живою торгівлею, якою може змагатися з Бухарестом; своїми розкішними магазинами, люкс-ресторанами, кафе [...], аристократичними кварталами з розкішними віллами та готелями» [33, с. 46 — 51]. Саме в цей період новими символами міста вже були палац тодішнього короля Мігая (Культурний центр Румунського народного дому, збудований за проектом талановитого бухарестського архітектора Горія Крянге (рум. *Goria Creanga*: 1892 — 1943) [52]; будинки соціального забезпечення, поліклініки, Миколаївська, Михайлівська та Петропавлівська церкви в неорумунському стилі; нові квартали чотири- і п'ятиповерхових житлових кооперативних будинків у стилі європейського функціоналізму; віллова забудова в національно вираженому стилі необринков'яну; нові корпуси наукової бібліотеки та навчального корпусу університету [51]. Ці зміни яскраво відображені у чисельних фотоматеріалах та листівках 1920 — 1930-х років, опублікованих у тогочасних літературних джерелах [52; 56] та в електронному вигляді в у сучасних соціальних мережах [22; 48].

Протягом наступних десятиліть ХХ ст. прикордонні Чернівці неодноразово змінювали свій політичний устрій, адже місто належало до різних державних утворень: кілька разів було в складі Румунії (вважалося одним з найважливіших культурних центрів королівства) та в складі радянської республіки (як своєрідний культурно-мистецький острів європейської ментальності). Зараз Чернівці відомі всьому світові як місто України з унікальним об'єктом Світової спадщини ЮНЕСКО. Ці не звідані ще сторінки історії, звісно, відбилися у містобудівній політиці Чернівців різних епох, у її нових впровадженнях. Але цілісність ансамблевої забудови історичного середовища міста не порушувалася, незважаючи на те що містобудівний простір міста щоразу формувався за новими принципами, притаманними тій чи тій офіційній політиці новоутворених держав.

Цей складний і неоднозначний період в історії буковинської столиці можна охарактеризувати декількома надзвичайно цікавими об'єктами. Це містобудівний ансамбль колишньої Резиденції митрополитів Буковини і Далмації (збудований в еклектичному стилі протягом 1864—1883 рр. за проектом відомого нині чеського архітектора з Віденської академії мистецтв Йозефа Главки) [5, с. 12—29; 13, с. 55—61; 51, р. 450—456], колишня будівля ощадної каси (нині художній музей) у Чернівцях, що тоді символізувала нову візитівку добробуту міста, збудована на початку ХХ ст. за проектом віденського архітектора Губерта Гесснера [9, с. 190—199; 14, с. 92—106; 53, s. 46—50; 18; 55, s. 73—75], колишній палац короля Мігая — новітній культурний центр Румунського народного дому, збудований протягом 1937—1939 рр. за проектом бухарестського архітектора Хорія Крянге на сучасній Театральній площі [10, с. 88—89; 28, с. 86—87], і комплексна висотна забудова наукової бібліотеки з навчальним корпусом університету як новий символ тогочасного студентського містечка (автори оригінального проекту будівництва та реконструкції будівель досі не відомі). Завершальні роботи з будівництва та реконструкції університетської бібліотеки відповідно до вимог нової на той час радянської епохи були здійснені вже на початку 1950-х рр. [51, р. 446—447; 10, с. 96—97]. Остаточна реалізація проекту виконана в стилі передового на той час європейського функціоналізму, адаптованого під декоративну ідеологію сталінської неокласики та ампіру. Зокрема, у центральній частині міста досить швидко з'явилася будівля, яка ілюзорно відображала радянську неокласику, за стильовою ознакою якої і була внесена до Переліку пам'яток культурної спадщини міста. Сучасна споруда готелю «Черемош», збудована в стилі соціалістичного модернізму протягом 1980-х років за проектом київського архітектора Геннадія Дурново інституту ЗНІЕПроект за активної участі угорських будівельників, стала своєрідним символом соціалістичного модернізму. Саме ці пілотні будівлі, які в різні часи заповнювали урбаністичне середовище,

змушують по-новому переосмислити значення культурної спадщини і нагальної необхідності в подальшому вдосконаленні пам'яткоохоронної справи.

У 2003 році при Міністерстві культури і туризму України на державному рівні був створений центральний орган виконавчої влади з питань охорони культурної спадщини, а саме Державна служба з питань охорони культурної спадщини [39]. Це призвело до появи у Чернівцях спеціально уповноваженого Державою органу місцевого самоврядування з питань охорони культурної спадщини Чернівців [35], що дало можливість Україні представити свій неоціненний культурний спадок на всесвітньому рівні UNESCO.

Влітку 2007 р. на підставі затвердженої Кабінетом Міністрів науково-проектної документації з Переліком пам'яток культурної спадщини міста (приблизно 700 об'єктів) [26] відділу Чернівецької міської ради з питань охорони культурної спадщини від імені Держави були делеговані спеціальні повноваження зі здійснення державного нагляду за веденням робіт на пам'ятках культурної спадщини міста та контролю за збереженістю земель історико-культурного призначення [24].

Існував цей відділ зовсім недовго: до 31 грудня 2007 р. [42]. За рішенням депутатського корпусу його було ліквідовано з порушенням процедури ліквідації, внаслідок чого землі історико-культурного призначення міста та майже 700 пам'яток культурної спадщини міста залишилися без відповідно передбаченого державного нагляду [1; 2; 3; 27; 37]. Згодом навесні 2011 р. центральний орган з питань охорони культурної спадщини в Україні також був ліквідований. Пам'яткоохоронна справа вкотре опинилася на межі руйнації всього того, що було напрацьовано в Україні протягом короткого періоду її зародження і становлення з функціонуванням відповідних органів виконавчої державної влади в регіонах країни. Попри складність і неоднозначність пам'яткоохоронних процесів, які відбуваються в Україні, відділу Чернівецької міської ради з питань охорони культурної спадщини все ж таки вдалося зробити певний внесок у процес становлення та розвитку цієї галузі. У рішенні виконавчого комітету від 27 березня 2007 року «Про роботу відділу міської ради з питань охорони культурної спадщини щодо нагляду за виконанням робіт з дослідження, консервації, реабілітації, реставрації та ремонту на об'єктах — пам'ятках архітектури в межах м. Чернівців» [43] вперше і востаннє було повністю проаналізовано величезний обсяг науково-аналітичної та практичної роботи на вітчизняному і міжнародному рівнях, який вдалося здійснити за надзвичайно короткий період (півтора року).

Це була велика спільна робота з упорядкування нового Переліку пам'яток та об'єктів культурної спадщини міста Чернівців за всіма категоріями

(перелік досі є чинним). Організовано проведення першочергових робіт з формування архівних фондів відділу та влаштовано спеціальний архів пам'яткоохоронної документації відділу (на той час було інвентаризовано понад 445 архівних справ і було заплановано організувати відкритий доступ до цих матеріалів у подальшому). Зібрано фототеку на паперових та електронних носіях не тільки під час натурних обстежень пам'яток культурної спадщини міста, а й під час моніторингових спостережень за станом історично сформованого містобудівного ландшафту міста. Укладено сотні охоронних договорів з користувачами та власниками об'єктів культурної спадщини міста. При укладанні цих договорів за розпорядженням чернівецького міського голови службовці відділу виготовили й надали замовникам у безкоштовне користування десятки історичних довідок рекомендаційного характеру й тисячі паспортів художньо-декоративного та колористичного оздоблення фасадів історичної забудови. Отже, єдина концепція художньо-естетичного забарвлення міста набула нового позитивного іміджу — взірцевого архітектурно-мистецького розмаїття і неповторних панорам. Уперше було налагоджено активну міжнародну співпрацю: у травні 2003 р. на базі пам'ятки національного значення (колишньої Ощадниці, збудованої на початку XX ст. в стилі віденської сецесії) було організовано і проведено Перший Міжнародний науково-практичний реставраційний семінар з тематичними майстер-класами за участю найкращих консерваторів та реставраторів Австрії [14, с. 92 — 106]. Ухвалення «Комплексної Програми збереження об'єктів культурної спадщини міста Чернівців на 2004 — 2008 роки» надавало можливість відповідним структурам Чернівецької міської ради планувати свою роботу, налагоджуючи відповідну співпрацю в інтересах громадян міста і Держави [41]. На громадських засадах вперше в Україні було створено громадську консультативну раду з питань охорони культурної спадщини міста, яка, маючи великий авторитет і довіру містян, проіснувала у незмінному складі понад п'ять років [36]. Це дало змогу налагодити багатовекторну стратегію функціонування відділу міської ради з питань охорони культурної спадщини, який також вперше ініціював створення на громадських засадах Міжнародної групи з розробки теми «Підготовка об'єктів культурної спадщини міста Чернівців до включення їх до Попереднього Списку всесвітньої спадщини UNESCO» [45]; спрямовано увагу на збереження традиційного характеру історичного ландшафту міста і за підтримки тодішнього міського голови ратифіковано в Україні так званий «Віденський Меморандум — 2005» з управління культурою нового будівництва на історичних ландшафтах [16, с. 54 — 65].

У січні 2007 р. було створено перший регіональний осередок УНК ІКОМОС у Чернівцях, організовано і проведено Першу Міжнародну науково-практичну конференцію «Культурна спадщина Чернівців на шляху до ЮНЕСКО». З фахівцями реставраційної справи з інших країн вдалося

закласти основи формування і становлення місцевої реставраційної школи (на базі якої планувалося відкрити навчально-методичний центр, створити регіональний музей-бібліотеку автентичних матеріалів, архітектурного декору та ін.). Було налагоджено співпрацю з телебаченням та пресою, службовці відділу брали активну участь у тематичних семінарах та конференціях тощо. При муніципальній бібліотеці ім. А. Добрянського діяв авторський проект мистецтвознавиці С. В. Біленкової «Архітектурні етюди про культурну спадщину міста» та багато іншого^[4] [43].

Однак зі зміною політичних пріоритетів робота органу місцевого самоврядування з виконання делегованих повноважень у галузі охорони та збереження об'єктів культурної спадщини була повністю згорнута з порушенням процедури за необміркованим рішенням депутатського корпусу Чернівецької міської ради. У подальшому це спричинило не тільки припинення цієї справи у Чернівцях, а й повну руйнацію державної вертикалі пам'яткоохоронної галузі та виникнення хаосу в питаннях збереження культурного спадку країни. Обраний шлях безконтрольного нищення та руйнації пам'яток культурної спадщини з метою протиправного володіння землями історико-культурного призначення в історичних містах України привів до того, що протягом 2011 та 2018 років за такими самими місцевими рішеннями депутатів Чернівецької міської ради двох міських голів Чернівців уперше за всю історію нашої держави достроково позбавили делегованих повноважень [1].

З 401 історичного населеного місця в Україні вже понад 80 історичних місць залишилося без відповідно передбаченого державного нагляду і контролю за використанням і об'єктів культурної спадщини, і всього комунального й приватного майна. Ті органи місцевої влади, які потім були створені як у Чернівцях, так і в інших містах країни, по суті не маючи відповідно передбачених державних повноважень у пам'яткоохоронній сфері, не можуть забезпечити ні відповідний захист культурного спадку, ні збереження послідовності пам'яткоохоронної вітчизняної політики [20; 35].

Затвердження нової редакції Закону України «Про охорону культурної спадщини», який набуває чинності в січні 2019 р., дає надію на те, що той неоціненний унікальний спадок культурного надбання України буде збережений і чернівецький досвід пам'яткоохоронної справи стане в пригоді під час відродження всієї галузі збереження, охорони та використання об'єктів культурної спадщини в сучасних умовах розвитку суспільства.

[4] Навесні 2007 року на засіданні виконавчого комітету міської ради учасники заслуховували звіт відділу щодо здійсненої роботи з виконання делегованих повноважень «Про роботу відділу міської ради з питань охорони культурної спадщини щодо нагляду за виконанням робіт з дослідження, консервації, реабілітації, реставрації та ремонту на об'єктах — пам'ятках архітектури в межах м. Чернівців»

Література

1. Антонюк М. Біленкова С. Втрачено архітектурну спадщину — втрачено Україну як державу // Версії, 2018. — 01 жовтня. <http://versii.cv.ua/kultura/svitlana-bilenkova-vtratymo-arhitekturnu-spadshhynu-vtratymo-ukrayinu-yak-derzhavu/47177.html>
2. Антонюк М. Гастроном «Берізка» в історичному центрі Чернівців: знести не можна залишити // Версії, 2016. — 10 березня. <http://versii.cv.ua/news/gastronom-berizka-v-istorichnomu-tsentri-chernivtsiv-znesti-ne-mozhna-zalishiti/37850.html>
3. Антонюк М. Чернівці на межі / Czernivtsi am Ende: об'єкт культурної спадщини і чиновницької байдужості // Версії, 2016. — 15 грудня. <http://versii.cv.ua/aktsenti/chernivtsi-na-mezhi-czernivtsi-am-ende-ob-yekt-kulturnoyi-spadshhini-i-chinovnitskoyi-bajduzhosti/39338.html>
4. Архітектурна спадщина Чернівців австрійського періоду: Матеріали І Міжнародної наукової конференції (1—4 жовтня 2001 року). — Чернівці: Золоті литаври, 2003. — 172 с.
5. Беленкова С. Архитектура Черновиц в послевоенное время. Связь времён и эпох. Послевоенное восстановление памятников. Теория и практика XX века: материалы междун. науч.-практ. конф., г. Гатчино, 4—5 декабря 2014. / Госуд. историко-художественный дворцово-парковый музей-заповедник «Гатчино», Комитет по гос. контролю, исполз. и охране памятников истории и культуры СПб. — СПб.: ИПК «Береста», 2014. — С.12—29.
http://gatchinapalace.ru/m/special/scientific_conferences/past_conferences/december2014
6. Беленкова С. Архитектура Черновиц XIX — первой половины XX века: Исследование стилистических особенностей архитектуры города и процесса её стилиевой эволюции: автореф. дис. ... канд. искусствоведения:17.00.04, СПб., 004. 35 с., табл. <http://www.dissercat.com/content/arkhitektura-chernovits-xix-pervoi-pолоviny-xx-veka-issledovanie-stilisticheskikh-osobennost>
7. Беленкова С. Архитектурное наследие Украинских Черновиц послевоенного времени на стыке времён и эпох XX века. Бюллетень. Национальный Музей природы этнологии Молдовы. Этнография, естественные науки и музеология. Новая серия. — Кишинёв, 2014. — № 21 (34). — С.190—203.
https://ibn.idsi.md/sites/default/files/j_nr_file/buletin%2021_34.pdf
8. Беленкова С. Резиденция митрополитов в Черновцах как памятник градостроительного искусства всемирного наследия UNESCO // Архитектура эпохи историзма: традиции и новаторство. Сборник статей международной научной конференции, посвященной 200-летию со дня рождения архитектора Гаральда Боссе (1812—1894) / Комитет по государственному контролю,

использованию и охране памятников истории и культуры Правительства Санкт-Петербурга. — СПб.: Издательство «ПАЛЛАДО», 2012. — С. 230—242.

9. Біленкова С. Архітектор Губерт Гесснер у Чернівцях та творче оточення його часу // Сучасні проблеми архітектури та містобудування. — Наук.-техн. збірник / Відпов. ред. М. М. Дьомін. — К., КНУБА, 2011. — Вип. 28. — С. 190—199.
10. Біленкова С. Архітектура Чернівців XIX — першої половини XX століття: монографія. — Чернівці: Видавничий дім «Букрек», 2009. — 440 с.: іл.
11. Біленкова С. Мистецький розвиток Буковини в епоху модерну. Віденські та Чернівецькі паралелі // Українське мистецтвознавство: матеріали, дослідження, рецензії. Зб. наукових праць. Вип. 10 / [голов. ред. Г. Скрипник]; НАНУ, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. — К., 2010. — С. 73—79.
12. Біленкова С. Невідомі сторінки чернівецького модернізму. Історична пам'ять і доля митців / Регіональний вимір архітектури авангарду: Україна і Європа. Тези міжнар. конф. 18—20 квітня 2018, м. Харків / Наук. ред. О. П. Буряк. — Х.: Раритет України, 2018. — С. 14—15.
13. Біленкова С. Резиденція Буковинських митрополитів Йозефа Главки в контексті актуальних проблем збереження традиційного характеру історичного ландшафту міста Чернівців // Історико-політичні проблеми сучасного світу: Збірник наукових статей. — Чернівці: Рута, 2006. — Т.14. — С. 55—61.
14. Біленкова С. Чернівецький період творчого життя віденського архітектора Губерта Гесснера: Праці Науково-дослідного інституту пам'яткоохоронних досліджень. — К.: Фенікс, 2012. — Вип. 7. — С. 92—106.
15. Був'єс Ф. Від поштампу до театру: порівняння між Грацом і Черівцями // Чернівці в контексті урбаністичних процесів Центральної та Східної Європи XVIII—XX ст.: Матеріали міжнародної наукової конференції з нагоди 600-літнього ювілею першої писемної згадки Чернівців (6—7 травня 2008 року). — Чернівці: Зелена Буковина, 2008. — С. 111.
16. Віденський Меморандум «Всесвітня спадщина та сьогоденна архітектура — управління історичним міським ландшафтом» (Ч. I документа ЮНЕСКО WHC — 05/15. GA/INF.7) // Праці Науково-дослідного інституту пам'яткоохоронних досліджень. Вип.3. — К.: Фенікс, 2008. — С. 54—65.
17. Віорал-Чапка М. Вплив школи Отто Вагнера на архітектуру Чернівців початку 20-х років XX ст. // Архітектурна спадщина Чернівців австрійського періоду: Матеріали I Міжнародної наукової конференції (1—4 жовтня 2001 року). — Чернівці: Золоті литаври, 2003. — С. 99—112.

18. Дугасва Т. Авторів проекту Художнього музею було двоє — Губерт Гесснер і Прокіп Шупіх. — Версії. — № 51. 15—21 грудня 2011 року.
19. Дугасва Т. Символи та алегорії в меморіальній кам'яній пластиці Руського кладовища в Чернівцях другої половини XIX — початку XX століття // Матеріали IV Буковинської Міжнародної історико-красознавчої конференції, присвяченої 125-річчю заснуванню Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича (5 жовтня 2000 року). — Чернівці: Золоті литаври, 2001. — С. 120—128.
20. Інформаційна картка Чернівецької міської ради з «Надання висновків щодо відведення земельних ділянок, погодження зміни землевласника, землекористувача стосовно здійснення нагляду...» Наказ Міністерства культури і туризму України від 15.08.2006 № 670/0/16-06 «Про делегування повноважень надання висновків щодо» від 03.01.2008. — Чернівці: департамент містобудівного комплексу та земельних відносин Чернівецької міської ради.
<http://city.cv.ua/portal/f/iso/103.doc>
21. Історико-містобудівні дослідження Чернівців / Вечерський В. В., Скібіцька Т. В., Сердюк О. М.: за ред. Вечерського В. В.: відп. за вип. Сердюк О. М. — К.: Фенікс, 2008. — 106 с.
22. Книга міста Чернівці. The Book of Chernivtsi. Das Buch von Czernowitz.
<https://www.facebook.com/groups/bookofchernivtsi/photos/>
23. Марусик Т. Дотримання вимог менеджмент-плану у контексті управління об'єктом Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО на прикладі Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича // Збереження історичної забудови центра Одеси шляхом включення до основного списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Матеріали III і IV Міжнародних науково-практичних конференцій. — Одеса: Астропринт, 2016. — С. 10—17.
24. Наказ Міністерства культури і туризму України «Про делегування повноважень з надання висновків щодо відведення земельних ділянок та здійснення нагляду за виконанням робіт на пам'ятках» від 15.08.2006 № 670/0/16-06. — Київ, Міністерство культури України.
25. Наказ Міністерства культури і туризму України «Про делегування повноважень з надання висновків щодо відведення земельних ділянок та здійснення нагляду за виконанням робіт на пам'ятках» від 15.08.2006 № 670/0/16-06. — Київ, Міністерство культури України.
26. Наказ Міністерства культури і туризму України «Про затвердження науково-проектної документації щодо визначення зон охорони пам'яток, меж і режимів використання історичних ареалів населених місць» від 16.06.2007 № 661/0/16-07

(статус чинний). — Київ, Міністерство культури і туризму України.

<https://ips.ligazakon.net/document/view/mus18536?an=1>

27. Наказ Міністерства культури України «Про визначення такими, що втратили чинність, деяких наказів Міністерства культури і мистецтв та Міністерства культури і туризму» від 20.04.2012 № 382. — Київ, Міністерство культури України. <http://document.ua/pro-viznannja-takimi-sho-vtratali-chinnist-dejakih-nakaziv-m-doc104802.html>
28. Никирса М. Чернівці. Документальні нариси з історії вулиць і площ. — Чернівці: Золоті литаври, 2008. — 452 с.
29. Огуй О. Мікуліч Андреас фон // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. — К. : Наук. думка, 2009. — Т. 6 : Ла - Мі. — С. 733.
30. Осачук С. Німці Буковини. Історія товариського руху (друга половина XIX — початок XX ст.). — Чернівці: Золоті литаври, 2002.
31. Осачук С., Заполовський С., Шевченко Н. Пам'ятники Чернівців. — Чернівці: Зелена Буковина, 2001. — 80 с. (укр., нім. м.).
32. Пламеницька О. Реставрація пам'яток архітектури: проблема фахової освіти в контексті національної безпеки держави // Культурна спадщина: збірник наук. праць / Український державний інститут культурної спадщини; за ред. О.А.Пламеницької. Вип. 1(10). — Київ, 2017. — С. 9.
33. Повстенко О. Чернівці (із вражень учасника екскурсії київських архітекторів по Північній Буковині) // Архітектура Радянської України. — 1940. — № 12. — С. 46—51.
34. Положення «Про відділ охорони культурної спадщини Чернівецької міської ради», затверджене рішенням 10-ї сесії Чернівецької міської ради VI скликання від 28.07.2011 № 234. — Чернівці: Чернівецька міська рада, 2011. <http://chernivtsy.eu/portal/14441-2> <http://chernivtsy.eu/portal/7373-2/informaciya-viddilu-oxoroni-kulturnoyi-spadshhini>
35. Положення про відділ Чернівецької міської ради з питань охорони культурної спадщини, затверджено рішенням 41-ї сесії міської ради IV скликання від 16.02.2006 № 958. — Чернівці: Чернівецька міська рада.
36. Положення про громадську консультативну раду з питань охорони культурної спадщини на території міста Чернівців та її склад, затверджено рішенням міськвиконкому Чернівецької міської ради від 18.02.2003 № 139/4. — Чернівці, Чернівецька міська рада. <http://chernivtsy.eu/portal/1196-2>

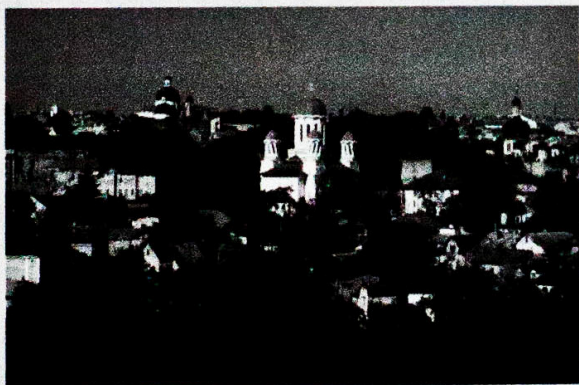
37. Постанова Кабінету Міністрів України «Про ліквідацію урядових органів» від 28 березня 2011 року № 346. — Київ, 2018.
<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=346-2011-%EF>
38. Постанова Кабінету Міністрів України «Про призначення Кучерука М.М. головою Державної служби охорони культурної спадщини» від 4 лютого 2003 року № 157. — Київ, 2003. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/157-2003-%Do%BF>
39. Постанова Кабінету Міністрів України (зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів (1106–2003–п) від 17.07.2003) «Про утворення Державної служби охорони культурної спадщини» від 30 березня 2002 року № 446 (постанова втратила чинність на підставі Постанови Кабінету Міністрів (336–3006–п) від 15.03.2006). — Київ, 2002. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/446-2002-%Do%BF>
40. Про внесення змін та доповнень до Положення про відділ Чернівецької міської ради з питань охорони культурної спадщини, затвердженого рішенням 41-ї сесії міської ради IV скликання від 16.02.2006 року № 958, затверджено рішенням 4-ї сесії V скликання від 27.07.2006 № 93. — Чернівці, Чернівецька міська рада. <http://chernivtsy.eu/portal/1126>
41. Про затвердження Комплексної Програми збереження об'єктів культурної спадщини міста Чернівців на 2004—2008 роки, рішення 24-ї сесії IV скликання Чернівецької міської ради від 26.08.2004 № 541. — Чернівці, Чернівецька міська рада. <http://chernivtsy.eu/portal/1091-2>
42. Про ліквідацію виконавчого органу Чернівецької міської ради — відділу з питань охорони культурної спадщини, затверджено рішенням 21-ї сесії V скликання Чернівецької міської ради від 25.10.2007 № 435. — Чернівці: Чернівецька міська рада. <http://chernivtsy.eu/portal/1172>
43. Про роботу відділу міської ради з питань охорони культурної спадщини щодо нагляду за виконанням робіт з дослідження, консервації, реабілітації, реставрації та ремонту на об'єктах — пам'ятках архітектури в межах м. Чернівців, затверджено рішенням міськвиконкому Чернівецької міської ради від 27.03.2007 № 199/5. — Чернівці, Чернівецька міська рада. <http://chernivtsy.eu/portal/1196-2>
44. Про роботу відділу міської ради з питань охорони культурної спадщини щодо нагляду за виконанням робіт з дослідження, консервації, реабілітації, реставрації та ремонту на об'єктах — пам'ятках архітектури в межах м. Чернівців, затверджено рішенням міськвиконкому Чернівецької міської ради від 27.03.2007 № 199/5. — Чернівці, Чернівецька міська рада. <http://chernivtsy.eu/portal/1196-2>
45. Про створення науково-дослідної групи з розробки теми «Підготовка об'єктів культурної спадщини міста Чернівців для включення їх до Попереднього Списку

всесвітньої спадщини UNESCO», затверджено рішенням виконавчого комітету Чернівецької міської ради від 11.04.2006 року № 259/6. Чернівці, Чернівецька міська рада. <http://chernivtsy.eu/portal/1196-2>

46. Про структуру та загальну чисельність виконавчих органів Чернівецької міської ради на 2006 рік, затверджено рішенням 40-ї сесії міської ради IV скликання від 29.12.2005, № 936. — Чернівці: Чернівецька міська рада.
47. Пунін А. Інтернаціональне та регіональне в архітектурі «нового стилю» — модерну // Архітектурна спадщина Чернівців австрійської доби: Матеріали Міжнародної наукової конференції (Чернівці, 1—4 жовтня 2001р.). — Упорядн. П. Рихло. — Чернівці: Золоті литаври, 2003. — С. 71—80
48. Туркевич Е. <https://www.facebook.com/profile.php?id=100012645242895&sk=photos>
49. Andreas Mikulicz. — Czernowitzer Zeitung, 1881. — 17. April.
50. Bilenkova S. Josef Hlavka's Residence of Bukovinian Metropolitans in The Hot-Button Issues Context of Preserving The Traditional Character of Chernivtsi City Historical Landscape. — Edited in cooperation with Lund University. — 2008. — P. 450—456.
51. Bilenkova S. Melnychuk S. Cultural heritage preservation of Chernivtsi University and city planning of Chernivtsi City centre 'Univer-City. — Edited in cooperation with Lund University. — 2008. — P. 447—458.
52. Gronich J. Um album al Chernautului. Album von Czernowitz. — Czernauti, 1925. — 250 p. — 12. «Monitorul Municipiului Cernauti», Anul 10. — 1939: (рум. м.).
53. Kristian, Markus. Hubert Gessner: Architekt zwischen Keiserreich und Sozialdemokratie: 1871—1943: монографія. Wien, 2011. S. 46—50.
54. 53. Larsson Bo. Historic introduction to Czernivtsi / Univer-City. — Edited in cooperation with Lund University. — 2008. — S. 441—444.
55. Lux J. Das Sparkassengebäude in Czernowitz // Der Architektur. — Wien, 1903. — S. 73—75.
56. Rumänische Bautätigkeit in Siebenbürgen von 1919—1940 / Ionescu G. Professor an der Fakultät für Architektur der technischen Hochschule in Bukarest. — Bukarest, 1943 (нім.м.).

Перелік ілюстрацій

1. Панорама історично сформованого містобудівного ландшафту Чернівців, фото 2007 р. (© С. Біленкова).
2. Зруйнований квартал міста поблизу Центральної площі, фото Віллі Прагера, 24.07.1941 (Джерело: <http://b.cv.ua/vijna-chernivcjah-v-fotografijah/>).
3. Ансамбль Центральної площі з видом на міську Ратушу (арх. А. Мікулич) післявоєнних часів, 1950-ті рр. (Джерело: <https://www.facebook.com/groups/bookofchernivtsi/photos/>).
4. Будівля колишньої Ощадної каси (нині Художній музей), поч. XX ст., арх. Губерт Гесснер, фото 2010 р. (© С. Біленкова).
5. Фрагмент вуличної забудови австро-румунського періодів, фото 2012 р. (© С. Біленкова).
6. Фрагмент різностильової забудови румунського періоду, фото 2004 р. (© С. Біленкова).
7. Фрагмент центрального входу до наукової бібліотеки університету, адаптованого у післявоєнні роки під стилістику сталінської неокласики 1950-х рр., фото 2007 р. (© С. Біленкова).

1

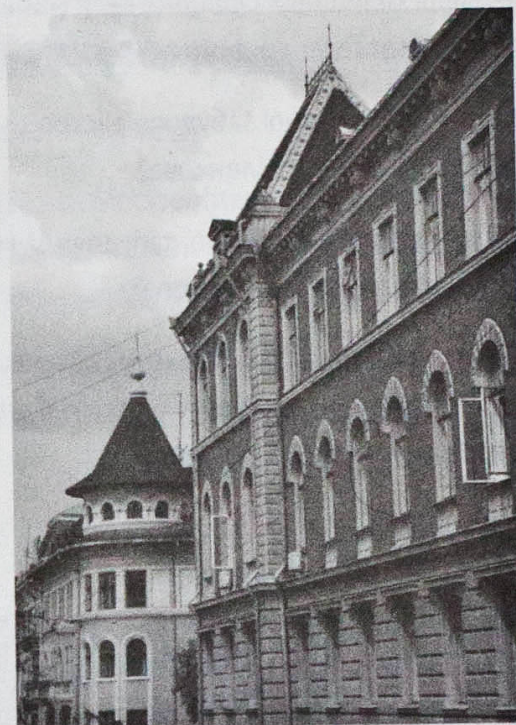
2

3

4

5

6

7